

ri, insanoğluna verdiği tadlar yoktur bütün bu ürünlerde!

Tanzimatla birlikte edebiyatımızda gerçek yaşamdan gitgide daha güçlü izler, görüntüler yer edecektir. Örneğin Namık Kemal'in Akif Bey oyununun kahramanı bir denizcinin oğlu, bir deniz subayıdır. Yazarın bu yapıtını Magosa'ya sürgüne giderken denizle ilgili gözlemlerine dayanarak gemide tasarladığı biliniyor. Akif Bey denize tutkundur. Denizi coşkunlukla anlatır. Onun kişiliğini saran kahramanlık duygusu denizi de alt edilecek bir doğa gücü olarak görmesine yol açar. Tanzimat yazarları denizden, insan hallerini, tutkuları anlatmak için bir araç olarak yararlanmışlardır. Örneğin Abdülhak Hamid'in Finten oyununda Avustralya'dan bir aşk cinayeti işleyerek dönmekte olan insan azmanı Davalacıro, Beyrut önlerinde bir fırtınaya yakalanır. Kısıkandığı sevgilisini izleyen Finten'le Davalacıro fırtınanın güverteye fırlattığı kayak yardımıyla karşılaşır!

Bu olağandışı, fantastik görüntüler insana olduğu kadar doğaya da ters düşer.

SONSUZLUK, YÜCELİK

Bizim edebiyatımıza XX. yy. başlarında Batı edebiyatının sahip olduğu değerleri ustaca aktaran Yahya Kemal denizi de kendi çağdaşı usta dünya ozanları gibi anlatıp yorumlamayı başarmıştır. Onun Deniz ve Deniz Türküsü adlı 2 şiiri temayı derinliği ve genişliğiyle işleyen ilk büyük yapıtlardır. Deniz Türküsü'nde bir tekneyle çıkılan bir deniz yolculuğu söz konusudur. Yolcu, düşünle gerçeğin birleştiği tadlar, renkler içindedir: "Daldığın mihveri gittikçe saran başka ziya, / mavidir her taraf, üstün gece, altın derya..."

Bugün parayı bastırıp mavi yolculuğa koyulanlar Yahya Kemal'in duyarlığını kavrayacaklar mıdır, kestirmek güç. Ancak yazıldığı dönemde bu anlatılanların bizim edebiyatımız bakımından yepyeni duygular olduğu kesindir. Deniz insanda bilinmedik duygular uyandırır: "Duy tabiatta biraz sen de ilah olduğunu, / Ruh erer varlığının zevkine duymakla bunu."

Ozanın öteki deniz şiiri "Fanileri gökten ayıran perde"nin altında söylenmiştir; deniz yani sonsuzluk tutkunlarını sürükleyen bir çağrıyı dile getirir: "Madem ki deniz ruhuma sır verdi sesinden, / Gel kurtul o dar varlığının hendesinden! / / At kalbini girdaba, açıl engine, ruh ol!"

1. Dünya Savaşı'nın felaketiyları, Türk toplumundaki büyük çalkantılar, olanakları ve boyutları adım adım tanınan vatan toprağı edebiyatımıza yeni temalar kazandırırken toprak sevgisinin yanı başında denizden de söz edilmeye başlandı. İki şair, Enis Behiç Koryürek ile Ömer Bedrettin Uşaklı denizi konu edinen şiirleriyle tanındılar. İlki deniz adamlarını, eski denizcileri canlandırıyor: "Biz dalgalar, fırtınalar kahramanı yiğitleriz / Ufuklardan ufuklara haber sorar, gezeriz. / Güneşlerde uykulayan yamaçları, / Kalbi duran tarlaları bıraktık / Gözle veren ağaçları, / Sevmiyoruz biz artık..."

İkinci ozan ise deniz ülkesinin özlemine dile getirir: "Nasıl yaşayacağım ey deniz senden uzak? / Yanıp sönmüyor gibi gözlerimde fenerin! / Uyuyor mu limanda her gece sallanarak / Altından çiviletle çakılmış gemilerin?"

Rimbaud'un Sarhoş Gemi'ni okuyanlar bu şiiri sığ bulacaklardır ama tadına da ancak onlar varacaklardır!

BALIKÇI'NIN DÜNYASI

Halikarnas Balıkçısı'nın deniz gerçekleriyle doğaya yönelik coşkulu gözlemleri birleştiren yapıtı deniz edebiyatımızda dönüm noktasıdır. Edebiyatımız denizi doğanın bir parçası olarak onunla tanıdı. Deniz insanlarının yaşamlarını ilk kez onun kaleminden öğrendik. Denizin çekici güzelliklerini, güçlüklerini, fırtınalarını, sünger avcılarının vurgun yiyişini, ekmeğini denizden kazananların karşılaştığı güçlükleri gözlerimizin önüne Halikarnas Balıkçısı'nın yapıtları serdi. Bize denizi o gösterdi, tanıttı, sevdirdi.

Halikarnas Balıkçısı'nın Bodrum'a sürgün gidişinin öyküsünü, yapıtına yansıyan Bodrum denizini artık herkes biliyor. Ama bu deniz ozanının denizle tanışmasının kökleri daha çocukluğuna, babasının elçilik göreviyle Atina'da bulunduğu yıllara uzanır. Dostu Sabahattin Eyüboğlu'na bu dönemi anlattığı bir mektubu, deniz sevgisiyle dolup taşan bütün yapıtları kadar canlıdır: "Orada, deniz kıyısında yanağuma bir tokat yemişim gibi Akdeniz'in büyüyle çarpıldım."

Zaman olur ki saatler farkına varılmadan fırtına gibi geçer. İnsan bir saatte yüz yıl yaşar... Işık içinde geçen günü saatle değil acıma ve uyanıklığı hılyaya da, rüyaya da dönüş-

türmekle ölçebilirsiniz... Yaşa! Bir Akdeniz âlemdir bu."

Bu deniz ozanı, ilerde Merhaba Akdeniz kitabında da yapıtına adım veren denizi şöyle dile getirecektir: "Yakamozlar, her denizde az çok vardır. Ama başka denizlerde ne kadar çok olurlarsa olsunlar Akdeniz'deki kadar değildirler. Bir kayıkla kıyı boyunca giderseniz, gece vakti bir donanma şenliği üzerinden kayarsınız sanki. Denizde bir feneralay olur. Suda hava fişekleriyle uçar, süzülür, patlar ve dört yana renk renk, pırl pırl yıldızlar şavrulur... Ellerinizi suya batırın... Vücudunuz karanlıklarda görünmez, ama suya batırıldığınız eliniz, ay hamurunun içindedir. Kendinizi kaldırıp denize atın... Tepedeyi turnağa vücudunuz ışık olur. Yakamozlar içinde gömülü bir nur parçası olursunuz. Bir alev burgacı döner denizde. Elinizi, bacağınızı denize sallayın... Karanlık sulara samanyolları yaratırsınız. Akdeniz, denizlerin en mavisini, en berrakını. Kısaca denizlerin en denizidir."

Halikarnas Balıkçısı'nın yapıtında denizin renkli, çekici görünüşleri yanında deniz insanlarının çileli yaşamı da yansır. Denize tutku ve sevgiyle bağlı bu kahramanlar denizin getirdikleri acıları da çekerler. Bu insanların kişilikleri, özverileri, coşkuları, umutları, direnişleri edebiyatımızın en güzel sayfalarını oluşturur.

BURGAZ'DAKİ ADAMLA, BODRUM'DAKİ

Halikarnas Balıkçısı'na onun gibi bir deniz yazarı olan Sait Faik ilgili görüşü sorulmuş, o da onun nizi anlatmaya özendiğini ancak kendisinden büyük ölçüde etkilendiğini söylemişti. Sait Faik bu sözlere kırıldı. Balıkçı böyle konuşmadığını açıkladı. İki yazar arasındaki ayrılığı farklı iki çevre belirler. Biri İstanbul'un yanıbaşındaki Burgaz Adası'nda, öteki şimdiki gibi kalabalık, çığırından çıkmış turizm merkezi, yoksul denizcilerin, süngercilerin yaşama kavgası verdiği Bodrum'dadır.

Sait Faik, insan duygularını alından, içe kapanık bir kişiliğin arasında görür. Öteki büyük coşkuların adamıdır. Sınırsız, hesapsız zorlar. Yaşama bakarken de, tarihe bakarken de, denize bakarken de böyledir.

İki ayrı kişilik, iki ayrı deniz ülkesini insanoğlunun iki ayrı yüzünü yansıtarak önümüze sermişlerdir.

Sait Faik denizin, gizlerle, zenginliklerle dolu güzelliklerini dile getiren

öyküleri kaleme almıştır: "Deniz kadar meçhul bir şey var mıydı? Kimbilir oltaların yetişmediği, ağların serpilmediği denizlerde ne tatlı, ne güzel balıklar, ne haşin, yırtıcı, hayal edilmez canavarlar vardı."

Ancak Sait Faik'te denizle ilgili düşleri hatta denizin somut gerçekliğini anlatan sayfalar asıl deniz insanlarını, balıkçıları anlatan bölümlerin bir tamamlayıcısı sayılır. Bu öykülerde çirozcular, Barba Vasili, Barba Apostol gibi çalışkan, temiz yürekli, yaşlı deniz adamları, balıkçılar, kayıkçılar canlandırılır. Ekmeklerini denizden çıkaran insanlar denizle haşır neşir oldukça, denizde çalıştıkça yaşama bağlanır, daha da güzelleşirler: "Saçı dökülmüş kafasından, alelade boyu bosundan umulmayan bir ustalıkla çalışıyordu. Adamı hayranlıkla seyretmemeye imkân yoktu... Bir ara baktım ki adam, Tanrı Zeus'un bir

mal İstanbul'a taşıdığı gençlik birikimiyle Çukurova dizisi ürünlerini ortaya koyarken denizi tanımlamada, deniz insanlarının dünyalarını yansıtmada, sorunlarını sergilemede de hatırı sayılır bir yer kazanmıştır. Onun canlandırdığı Çukurova insanları, kendi çocukluğundan gelen yaşamış anılarla deniz karşısında bir şaşkınlığı, coşkunluğu, tansıklığı dile getirirler. Denizler Kurudu röportaj dizisi Marmara'nın yaşadığı güncel çevre sorununu deşen en iyi belgeseldir. Deniz Küstü romanı ise deniz adamlarının dünyasını önümüze serer. Yaşar Kemal'in yapıtından yozlaştırdığımız, tükettiğimiz deniz karşısında öfkeli bir ağıt yükselir: "Eeeey reisler! Eeeey tirolcular! Eeeey gırgırcılar, eeeey lambacılar, eeeey radarçılar iyi mi, iyi mi, iyi mi ettiniz? Alın işte, alın işte, alın işte, kurduğunuz denizi! Alın işte, alın işte!"

Yaşar Kemal denizi bozan, yozlaştıran aldırışsızlıkların bizim dünyamızı tehdit eden bir tehlike de olduğuna işaret ediyor. Doğaya yan çizen çıkarların günlük yaşamımıza nasıl darbeler indirdiğini gösteriyor.

UYGARLIK TARİHİNE BİR KAPI

Denizin yarattığı çağrışımlar, yol açtığı düşüncelerin en önemlilerinden biriyle sözü bağlayalım. Geçen yüzyıldan beri Batı uygarlığının temelini Ege-Akdeniz uygarlığı olduğu üzerinde duruluyor. Halikarnas Balıkçısı ve arkadaşları bu temeli Anadolu toprağına bağlayan yorumlar getirmişlerdir. Yahya Kemal, Yakup Kadri gibi yazarların yüzyılımızın başlarında savundukları "Ne-Yunanilik" (Yeni Yunanlık) akımı Anadolu tarihinin araştırılmasıyla yeni yaklaşımlara bağlanmıştır. Boğaziçi yalılar yerine deniz Ege kasabalarındaki yazlıklardan bakan yazarlar farklı şeyler söylemektedirler. Örneğin Oktay Rifat Agamemnon adlı uzun şiirinde denizden Anadolu'ya yapılan saldırıyı yeni bir biçimde konu edinir. Geçmişte günümüzü birleştirir. Akhalıların saldırdığı kıyılarda bugün de hakları çiğnenen insanların acılarını yansıtır.

Deniz artık yalnızca "tuzlu, yeşil, dalgalı, engin bir su" değildir. Onda dinleniyoruz, insanlığın ortak bilincaltını besleyen anılarımızın etkileniyoruz. Ama yazarlarımızın gösterdiği sorunların düşünüyorum, denizi kuşatan insan ilişkilerini kavramaya da çalışıyoruz.

Deniz edebiyatı günümüzde artık bu sorunları sergilemektedir. ■

SARI SICAKTAN GELEN DENİZ TUTKUSU

Denizi anlatan yazarlar yaman Koray'dan Zeyyat Selimoğlu'na, Rifat Ilgaz'dan Selim İleri'ye uzanıp gidiyor. Bu yazarlar arasında bir kara adamın üstelik Çukurova'yı, sarı sığağı, tarım işçilerini anlatarak ün almış bir yazarın böylesine önemli bir yer kazanması şaşırtıcıdır. Yaşar Ke-